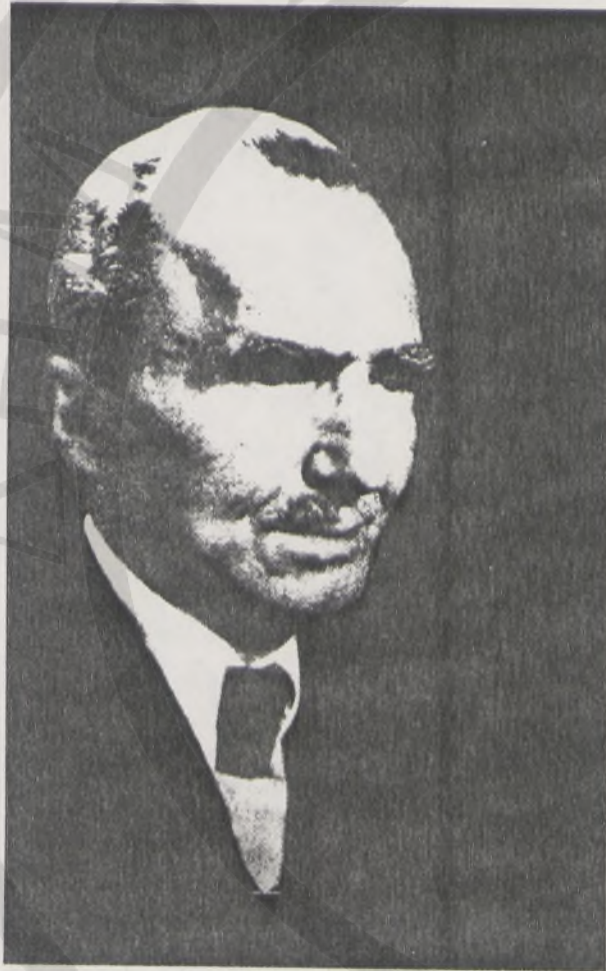

ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ήταν ο άνθρωπος με μεγάλη Οδύσσεια βίου, ο ταξιδιώτης του κόσμου, ο στοχαστής, ο συγγραφέας με το πλούσιο λογοτεχνικό έργο, ο Κρητικός με την αβάσταχτη αγάπη για τον τόπο του και την απέραντη λατρεία για την Ελλάδα, ο ποιητής από το γένος των αητών.

Τον είπαν άθεο και λάτρευε όσο λίγοι τον Θεό και κουβέντιαζε μαζί Του. Τον είπαν αντίχριστο και ακολούθησε με πάθος και ένταση οκέψης τα ματωμένα βήματα του Θεανθρώπου ως τον μαρτυρικό Γολγοθά Του. Έκαμε ως το τέλος της ζωής του το χρέος του στον αγωνιζόμενο άνθρωπο, πάνω στη Γη.

Αυτός ήταν ο Νίκος Καζαντζάκης, που όπως όλοι οι άνθρωποι ήλθε στον κόσμο από μια μητέρα που την είχε ως το τέλος της ζωής του στην καρδιά και στα οράματά του.

Ο ΝΙΚΟΣ Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στις 18 Φεβρουαρίου 1883, ημέρα Παρασκευή όταν το νησί βρισκόταν ακόμη στην τουρκική κατοχή. Ο πατέρας του Μιχά-

λης, που καταγόταν από ένα μικρό χωριό του Ηρακλείου, αλλά ήταν έμπορος στο Μεγάλο Κάστρο, είχε παντρευτεί το 1882 τη Μαρία Χριστοδουλάκη από το χωριό Ασυρώτοι της επαρχίας Μυλοποτάμου του Ρε-

θύμνου. Ένα χρόνο μετά τον γάμο του, το ζευγάρι έφερε στον κόσμο τον Νίκο.

Το ζεύγος Καζαντζάκη απέκτησε ακόμη άλλα τρία παιδιά: την Αναστασία, την Ελένη, που πέθανε πρόσφατα σε ηλικία 105 και πλέον ετών, και τον Γιώργο, που πέθανε σε βρεφική ηλικία.

Όπως αναφέρει ο Νίκος Καζαντζάκης στα βιβλία του *Καπετάν Μιχάλης* και *Αναφορά στον Γκρέκο*, η μητέρα του ήταν σωστή αγία. Η γυναίκα αυτή είχε μια παράξενη δύναμη και πείσμα. Ο πατέρας της καστανομελάχρινης Μαρίας, με το ψηλόλιγνο κορμί και τα καμαρωτά φρύδια, δεν είχε αξιωθεί να αποκτήσει γιο και έτσι η νεαρή Μαριγούλα είχε πάρει τον αντρικό αέρα και τα προνόμια του γιου στο πατρικό σπίτι.

Ανύπαντρη ακόμη στον ξεσηκωμό της Κρήτης του 1866 είχε ζωστεί κι αυτή τα φυσεκλίκια, είχε πάρει το τουφέκι και είχε πολεμήσει τον Τούρκο να μην μπει και πατήσει στο χωριό της. Σε μια άλλη επανάσταση – και τότε δεν είχε απελευθερωτικές επαναστάσεις η Κρήτη – κοριτσόπουλο ακόμη η Μαρία μαζί με άλλα κορίτσια της ηλικίας της, τύλιγε σε φύλλα χαρτιού βιβλίων που τους έφερναν οι καλόγεροι, μπαρούτι και έφτιαχναν φυσέκια. Έτσι η μητέρα του Νίκου τη γνώριζε πολύ καλά τη μυρουδιά του μπαρουτιού και είχε βαθιά μέσα της ριζωμένο το μίσος για τους Τούρκους.

Όμως όλη αυτή η λεβεντιά και η γυναικεία υπερηφάνεια της Μαρίας υποτάχθηκαν μόλις παντρεύτηκε «κι έπεσε στα νύχια του θεριού» του Καπετάν Μιχάλη.

Τα πρώτα χρόνια του γάμου βίου της η Μαριγούλα πατούσε πόδι και αντιστεκόταν στις προσταγές και στην

Εικόνα από την κρητική επανάσταση του 1896-1897. Πολεμιστής αποχαιρετά τη γυναίκα του το παιδί του. Τότε και ο καπετάν Μιχάλης πήγε την οικογένειά του στη Νάξο.

αυστηρότητα του αγέλαστου συζύγου, γιατί ήθελε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της, να ανατρέφει όπως ήθελε αυτή τα παιδιά της και να διαφεντεύει το σπιτικό της. Αλλά δεν ήταν δυνατόν να παλεύει μέρα νύχτα με τον αφύ άντρα που ήθελε να έχει πάντα τον πρώτο και τελευταίο λόγο. Έτσι έσκυψε σιγά σιγά το κεφάλι. Καπετάν Μιχάλης ήταν αυτός, ποιος μπορούσε να

μως έμπαινε το θεριό μέσα στο σπίτι όλοι εξαφανίζονταν από μπροστά του, γιατί ήθελε να είναι μόνος του. Η συμπεριφορά του την πίκραινε πολύ και τη μαράζωνε αλλά τα πράγματα δεν άλλαζαν. Χειροτέρεψαν όταν γέννησε το δεύτερο παιδί της, γιατί λέει είχε γαλανά μάτια. «Εμένα στο σόι μου δεν είχε κανείς μπλάβα μάτια», έλεγε με θυμό ο καπετάν Μιχάλης και η

Ο Νίκος Καζαντζάκης φοιτητής. Το τελευταίο καλοκαίρι της φοιτητικής του ζωής του το πέρασε στο Ηράκλειο κοντά στη μάνα του.

τα βγάλει πέρα μαζί του.

Όπως ήταν φυσικό, μαράθηκαν οι δυνάμεις της και το πείσμα της και έμεινε μόνο η γλυκιά αγία μάνα. Στο βάθος η Μαρία Καζαντζάκη ήταν ευχαριστημένη κοντά στον άντρα της. Παλικάρη ήταν, δεν κοίταζε τις ξένες γυναίκες, δεν έπαιζε χαρτιά, δεν ήταν τσιγκούνης, λάτρευε τον πρωτογιο του, χωρίς να του το δείχνει. Δυο φορές τον χρόνο είχε τη συνήθεια να μεθά, για να ξεσκά. «Τα ίδια θα 'κανα κι εγώ αν ήμουν άντρας συλλογιζόταν μέσα της η Μαριγώ και τον καμάρωνε, μόλις ό-

δυστυχη γυναίκα κατάπινε κρυφά τα δάκρυά της γι' αυτή την προσβολή και κάθε μέρα παρακαλούσε τον Αρχάγγελο Μιχαήλ να έλθει κανένα βράδυ στον ύπνο του να του βάλει γνώση.

Ωστόσο ένα πράγμα την παρηγορούσε. Το ότι ο Νίκος δεν τον πολυφοβόταν γιατί ήταν ίδιος κι όμοιός του. «Τον είδες - έλεγε και εννοούσε τον γιο της - πώς ζαρώνει τα φρύδια του; Πώς δέρνει τους φίλους του; Πώς κοιτάζει άγρια τις γυναίκες; Ίδιος φτυστός ο ίδιος ο κύρης του».

Ο μικρός Νίκος από τη δική του μεριά όσο παρακολουθούσε τους χαρακτήρες και των δύο γονιών του στερώνε την αντιληψή του και τη βαθιά αγάπη του για τη μητέρα του όσο έβλεπε πόσο βασανιζόταν κοντά στον πατέρα του. Και θα γράψει γι' αυτήν αργότερα, μεγάλος πια και φτασμένος συγγραφέας, προς το τέλος του βίου του, που σήμαινε πως η μορφή και η σκέψη της αγίας μητέρας του τον ακολουθούσε σε όλη του τη ζωή. Γράφει λοιπόν στην Αναφορά στον Γκρέκο: «Ποτέ δεν είχα δει τη μητέρα μου να γελάει. Χαμογελούσε μόνο και τα βαθουλωτά μαύρα μάτια της κοίταζαν τους ανθρώπους με καλοσύνη. Πηγαινόερχονταν σαν πνέμα αγαθό μέσα στο σπίτι και όλα τα πρόφτανε ανέκοπα και αθόρυβα σαν να 'χαν τα χέρια της μια καλοπροαιρετη μαγική δύναμη. Πώς μπόρεσε πενήντα χρόνια χωρίς να σπάσει η καρδιά της να νιώθει πλάι της το χνώτο και την αναπνοή του λιόντα;»

Έτσι αισθανόταν από μικρός ο Νίκος, γι' αυτό όταν έλειπε από το σπίτι ο πατέρας του ένωθε στην ψυχή του μια απέραντη γαλήνη. Έπαιζε στο περιβολάκι της αυλής ανάμεσα στις γλάστρες με τους κατιφέςδες και τους βασιλικούς τ' αράπικο γιασεμί και τις γαζίες κι όταν κουραζόταν πήγαινε κοντά στη μάνα του, όταν έπλεκε ή μαγείρευε στην κουζίνα. Έπαιρνε το σκαμνάκι του και καθόταν πλάι της και την άκουγε να του διηγείται ήσυχες ιστορίες για το χωριό της, για τον πατέρα της και τους συντοπιίτες της, για πρόσωπα και πράγματα άγνωστα στον μικρό Νικολάκη, που σπωσδήποτε στο μυαλό του έπαιρναν μαγικές διαστάσεις. Κι αυτός, που έπλαθε από τα μι-

κρά του χρόνια όπως ήθελε τον κόσμο και που διάβαζε από τότε που άρχισε να συλλαβίζει ό,τι του έπεφτε στο χέρι, της έλεγε ιστορίες αγίων, με τον δικό του φυσικό τρόπο και την έκανε να την πιάνουν τα κλάματα ακουγοντας τα μαρτύριά τους. Η μητέρα του Νίκου ήταν νοικοκυρά και χρυσοχέρα, φρόντιζε πολύ την πάστρα του σπιτιού της και δεν παρέλειπε, όπως το συνηθίζουν στην Κρήτη, να βάζει μέσα στις κασέλες της μυρωδάτα λουλούδια γαζία, για να ευωδιάζουν τα ρούχα.

Η όμορφη αυτή νοικοκυριάτικη συνήθεια ακολούθησε τον μεγάλο διανοητή σε όλη του τη ζωή: η γαζία ήταν από τα πιο αγαπημένα του λουλούδια και πάντα κατάφερνε να έχει το άρωμά της μαζί του.

Όταν ο Νίκος ήταν έξι χρόνων, 1889, ξέσπασε και πάλι επανάσταση στην Κρήτη. Ο καπετάν Μιχάλης, για να γλιτώσει την οικογένειά του από τη σφαγή, την πήρε και ήλθε στον Πειραιά, αλλά μόνο για λίγους μήνες. Μόλις ησύχασαν τα πράγματα, ξαναγύρισαν στο Μεγάλο Κάστρο. Η καλομαθημένη οικογένεια δεν άντεχε την προσφυγιά. Η στέρηση του καλοστημένου νοικοκυριού μελαγχολούσε την κυρία Μαριγώ και αγριευε τον άντρα της, γιατί βρισκόταν μακριά από τον τόπο του και οι Τούρκοι έσφαζαν τους χριστιανούς αδελφούς του.

Από την εποχή εκείνη ο μικρός Νίκος άρχισε να συνειδητοποιεί τι σημαίνει αγώνας για την ελευθερία και πόσο μεγάλο ήταν το χρέος που του υπαγόρευε να μπει κι αυτός στον αγώνα, όταν θα μεγάλωνε. Έτσι από τότε μήτε ο πόνος, μήτε η χαρά του παιχνιδιού ακουμπούσαν την ψυχή του. Η μόνη του λαχτάρα ήταν να δει την Κρήτη

ελεύθερη. Αυτές οι ανησυχίες που φώλιαζαν στην ψυχή και στο μυαλό του τον έκαναν να γράψει αργότερα τις τότε έγνοιες του και να πει: «Αμα λευτερωθεί η Κρήτη, θα λευτερωθεί κι η καρδιά μου, άμα λευτερωθεί η Κρήτη, θα γελάσω». Κι ακόμη αυτός που στις μεγάλες του στενοχώριες έβλεπε την Κρήτη σαν ένα ανεμο-

νη και σοβαρή κάτω από το αυστηρό μάτι του πατέρα του, του έκανε τρομερή εντύπωση η μια και μοναδική φορά που την είδε να γελάει και να χαιρέται και να λάμπει το πρόσωπό της από φρεσκάδα και ομορφιά. Στα παιδικά του μάτια η εικόνα αυτή έμεινε η πιο ζωντανή και αυτή ίσως διέγραφε το όραμα της γυναικείας μορφής γι' αυτόν μέσα

Ο Καζαντζάκης με τη σύζυγό του Γαλάτεια το 1920. Στην αρχή το ζευγάρι συζούσε. Η σχέση αυτή εξόργισε τους γονείς του συγγραφέα που και οι δυο δεν είδαν με καλό μάτι το ειδύλλιο. Ο πατέρας του μάλιστα του έκοψε το επίδομα. Ο ασυμβίβαστος και υπερήφανος Νίκος έφυγε από την Κρήτη και εγκαταστάθηκε με τη Γαλάτεια στην Αθήνα.

δαρμένο καράβι να ανεβόκατεβαινει στα αγριεμένα κύματα, έτοιμο να βουλιάξει, θα διακηρύξει με την πένα του: «Δεν ήταν νησί, ήταν θεριό που κείτονταν στη θάλασσα. Ήταν η Γοργόνα, η αδελφή του Μεγαλέξανδρου, που θρηνούσε και φουρτούνιαζε το πέλαγος». Μοναδικά λόγια που μελοποίησε ο Μάνος Χατζιδάκις.

Συνηθισμένος καθώς ήταν ο Νίκος Καζαντζάκης να βλέπει τη μητέρα του αγέλαστη, μαζεμέ-

στον χρόνο.

Ήταν Πρωτομαγιά και είχαν πάει στο Φόδελε να κάνει ο πατέρας του μια βάπτιση. Στο γλέντι που στήθηκε μετά το μυστήριο, άκουσε τον πατέρα του να της λέει «Μαργή τραγουδήσε». «Δεν ξέρω», θα γράψει ο Καζαντζάκης αργότερα «γιατί θύμωσα. Ήθελα να τρέξω στη μάνα μου, να την προστατέψω, μα ο κύρης μου με άγγιξε με το δάχτυλό του στον ώμο μου και με κάθισε κάτω. Κι η μάνα μου φά-

νηκε αγνώριστη, γυάλιζε το πρόσωπό της σαν να το αγκάλιαζαν όλες οι βροχές και οι αστραπές. Σήκωσε το λαιμό της και θυμούμαι τα μακριά κοράκατα μαλλιά της λύθηκαν ξαφνικά, της σκέπασαν τις πλάτες και κατέβηκαν ως τα γοφιά της. Κι άρχισε, τι φωνή ήταν εκείνη, βαθιά, γλυκιά, λίγο βραχνή, όλο πάθος. Μισόκλεισε τα μάτια της

ανθούν οι ρούγες και πώς δεν γίνεσαι αιτός με τις χρυσές φερουές»».

Από τις πιο όμορφες και μαγικές στιγμές της κυρίας Μαρικώς ήταν σαν ήρθε η εποχή να πάει στο σχολείο ο κανακάρης της, που είχε ήδη μάθει να γράφει και να διαβάζει.

Μεγάλη υπόθεση για τον Νίκο ήταν το ξεκίνημά του αυτό

σταύρωσε και του έδωσε ένα κομμάτι βασιλικό να το μυρίζει, για να παίρνει κουράγιο.

Βέβαια είναι γνωστή η παιδαγωγική αντίληψη της εποχής που είχε μεγάλη εφαρμογή στην Κρήτη και ο καπετάν Καζαντζάκης δεν παρέλειψε να επαναλάβει τον κανόνα της, μόλις παρέδωσε το παιδί του στον δάσκαλο: «Το κρέας δικό σου και τα κόκκαλα δικά μου. Δέρνε τον, κάμε τον άνθρωπο».

Με τις πρώτες τάξεις του σχολείου ξύπνησαν μέσα στο παιδί οι περιέργειες για τη γέννηση του κόσμου και της ζωής και κάθε τόσο ρωτούσε τη μητέρα του να του πει «πώς γεννιούνται τα παιδιά, πώς μπαίνουν ξαφνικά μέσα στο σπίτι, από πού έρχονται». Η κυρία Μαρικώς ντρεπόταν να του δώσει εξήγηση και δεν του απαντούσε. Τις περισσότερες φορές τον ξεστράτιζε από τις σκέψεις αυτές και του έλεγε παραμύθια. Μα ο Νίκος καταλάβαινε άλλα από ό,τι του έλεγε και κατέφευγε στις θείες του με την ίδια πάντα ερώτηση, μα και αυτές δεν του απαντούσαν. Ήθελε να ρωτήσει τον πατέρα του, μα δεν τολμούσε. Ήταν υποχρεωμένος να τα βγάλει πέρα μόνος του και ό,τι μάθαινε να το μάθαινε μόνος του. Όμως δεν ξέχασε ποτέ το μπουκίωμα που του έκανε η μητέρα του στο στόμα με πιπέρι, όταν κάποτε ξεστόμισε κάποιες παλιολέξεις, που άκουσε στον δρόμο και του σφήνωσαν στο μυαλό. Τις έλεγε και τις ξανάλεγε, για να μην τις ξεχάσει και κάποια μέρα του ξέφυγαν και τις είπε και στη μητέρα του, που έμεινε άναυδη. «Ποιος σου 'πε τον κακό λόγο. Εγώ θα σε κάμω να μην το ξαναπείς!» Μπήκε στην κουζίνα και το «πιπέρωμα» έγινε. Βέβαια ο Νικολάκης δεν ξανάπε τον κακό λόγο δυνατά

μα στριφογύριζε μέσα στο μυαλό του.

Τελείωσε ομαλά το δημοτικό σχολείο και πήρε με άριστα το ενδεικτικό της στοιχειώδους εκπαίδευσης. Όλη του η ζωή περνά από τη μια μεριά με την αγκυράδα αλλά και την κρυφή αγάπη του πατέρα του – σ' αυτή την αγκυράδα, λείει, χρωστούσε ως το τέλος του βίου του τους «απροσκύνητους στοχασμούς του» – και από την άλλη με την καλοσύνη, τη στοργή και τη φροντίδα της μητέρας του, που δεν έπαυε να είναι ο θεματοφύλακας των παραδόσεων του τόπου της. Κάθε μεγάλες γιορτές έφτιαχνε γλυκά, τότε κουραμπιέδες, τότε μελομακάρωνα ή λουκουμάδες και το Πάσχα τα απαραίτητα λαμπροκούλουρα. Χαρά της τις μεγάλες γιορτινές αυτές μέρες ήταν να τον στολίζει με καμάρι με τα καινούργια ρούχα που του είχε πάρει ο πατέρας και να τον στέλνει, όπως ήταν έθιμο στην Κρήτη, στις θείες του και στους θείους του να τους μοιράσει από αυτά τα γλυκά που έφτιαχνε. Και αυτοί να του κάνουν μπουναμά ένα ασημένιο νόμισμα για ν' αγοράσει καραμέλες. Αυτός όμως αγόραζε βιβλία που έγραφαν για ταξίδια σε μακρινές πολιτείες. Κι έτσι έπεφτε με τα μούτρα στο διάβασμα.

Μια μέρα μια γειτόνισσα είπε στη μητέρα του: «Αλαφροσικωτος, θαρρώ θα γίνει ο γιος σου, όλο τα σύννεφα κοιτάζει». Και η σιωπηλή μα σοφή κυρία Μαρικώς της απάντησε: «Έγνοια σου κυρά-Πηνελόπη μου θα 'ρθεί η ζωή και θα τον κάμει να κοιτάξει και πιο χαμηλά».

Το 1897 ξέσπασε η μεγάλη και τελευταία σφαγή στην Κρήτη. Αιτία που αγρίεψαν πάλι οι Τούρκοι και πήραν τα μαχαίρια και έσφαζαν τους Χριστιανούς

ήταν πως ένας Κρητικός σκότωσε τον αγά του χωριού του, γιατί δεν τον άντεχαν άλλο. Όπως ήταν φυσικό, οι Κρητικοί δεν έμειναν και τούτη τη φορά με σταυρωμένα χέρια: ζώστηκαν τ'άρματα κι έσφαζαν κι αυτοί τους Τούρκους αλύπητα, που είχαν κλειδαμπαρώσει τις τέσσερις μεγάλες καστρόπορτες του Ηρακλείου και δεν άφηναν κανένα ντόπιο να μπει ή να βγει κι έτσι το χριστιανικό αίμα κύλησε ποτάμι ως το λιμάνι.

Κλειδαμπαρωμένη και η κυρά Μαρικώς μέσα στο σπίτι της είχε μέρα νύχτα στην αγκαλιά της τον Νίκο και την αδελφή του. Ο καπετάν Μιχάλης στεκόταν με το τουφέκι πίσω από την πόρτα. Όμως είχαν κάνει όλοι μαζί μια συμφωνία: Αν έσπαζαν οι Τούρκοι την πόρτα και έμπαιναν μέσα στο σπίτι θα σκότωνε γυναίκα και παιδιά, για να μην πέσουν στα χέρια του εχθρού. Η συμφωνία με τον πατέρα ήταν ιερή και κανείς δεν δειλίαζε. Όμως την τέταρτη μέρα της σφαγής και του αποκλεισμού οι καστρόπορτες άνοιξαν για λίγο, και όσοι χριστιανοί είχαν οικογένειες πρόλαβαν και έφυγαν από τη θάλασσα σε άλλα νησιά ή για τον Πειραιά. Οι άλλοι βγήκαν στα βουνά.

Ο καπετάν Μιχάλης, που έβλεπε πως η επανάσταση θα κρατούσε πολύ, πήρε την κυρά Μαρικώς και τα δυο του παιδιά και τους πήγε στη Νάξο. Αυτός γύρισε πίσω και μπήκε στον αγώνα. Πιο μπροστά όμως έγραψε τον Νίκο ημισύσσιο μαθητή στη Γαλλική Εμπορική Σχολή του Τιμίου Σταυρού. Εκεί ο 14χρονος πια Νίκος Καζαντζάκης διδάχθηκε τη γαλλική και την ιταλική γλώσσα και έκανε την πρώτη του γνωριμία με τον δυτικό πολιτισμό μέσα από τη γαλλική λογοτεχνία.

Ύστερα από δύο χρόνια, το 1899, ο πρίγκιπας της Ελλάδας Γεώργιος κατέβηκε ως Ύπατος Αρμοστής στην ελεύθερη πια Κρήτη και η οικογένεια Καζαντζάκη ξαναγύρισε στο νησί. Αμέσως ο Νίκος μπαίνει στο Γυμνάσιο και σε τρία χρόνια παίρνει το απολυτήριό του με άριστα. Τον ίδιο χρόνο ανοίγει τα φτερά του και έρχεται στην Αθήνα για να σπουδάσει, να γίνει άνθρωπος, όπως έλεγε ο πατέρας του. Μόνο η καρδιά της μητέρας του σφίχτηκε και έγινε ένα κουβάρι πίκρα, που έχανε από κοντά της τον γιο της. Ποιος ξέρει πότε θα τον ξανάβλεπε.

Την εποχή εκείνη για τους Κρητικούς η Αθήνα ήταν ο άλλος πόλος της Γης, δύσκολα πηγαινοερχότανε! Όμως έδωσε ο Θεός και το τελευταίο φοιτητικό του καλοκαίρι ο Νίκος το πέρασε στο Ηράκλειο. Έτσι άνοιξε πάλι και μοσχομύρισε το σπίτι της κυρίας Μαρικώς: γύρισε ο γιος της σχεδόν έτοιμος δικηγόρος. Εκείνο το καλοκαίρι ο πατέρας του του υποσχέθηκε ένα ταξίδι για ένα ολόκληρο χρόνο για όπου ήθελε, φτάνει να έπαιρνε με άριστα το πτυχίο του.

Μεγάλη η αμοιβή μα και μεγάλος ο κρητικός λόγος, που άμα δοθεί δεν παίρνεται πίσω. Και το δίπλωμα ο Νίκος το πήρε με άριστα και ο λόγος κρατήθηκε για να γίνει η πρώτη σπίθα που λαμπάδισε τον Καζαντζάκη και θα τον έφερνε στα πέρατα της γης.

Η πρώτη του αυτή οδοιπορία-δώρο του πατέρα του, ήταν η γνωριμία του με την Ελλάδα. Όταν γύρισε ύστερα από αρκετούς μήνες στην Κρήτη, στο πατρικό σπίτι και στη μητρική σιγή και αγάπη και – ακόμη και τώρα – στο αυστηρό μάτι του πατέρα

Οι δύο γυναίκες του Καζαντζάκη, η Γαλάτεια Αλεξίου (αριστερά) σε φωτογραφία του 1911 και η Ελένη Σαμίου (δεξιά) το 1924. Το 1923 η μητέρα του Καζαντζάκη πέθανε και η Ελένη λέει ότι ο συγγραφέας συγκλονίστηκε από την ειδηση.

κατά τον κύρη και τραγουδούσε μια μαντινάδα. Δεν θα την ξεχάσω ποτέ τη μαντινάδα αυτή. Τότε δεν κατάλαβα γιατί την είπε, για ποιον την είπε. Αργότερα σα μεγάλωσα κατάλαβα. Τραγουδούσε με τη γλυκιά συγκρατημένη γεμάτη πάθος φωνή της και κοίταζε τον πατέρα: «Θαμάζομαι όταν περπατείς πώς δεν

με το μικρό του χεράκι χουφτωμένο μέσα στην παλάμη του πατέρα του, του θεριού, που το είχε κι αυτός κρυφή χαρά πως πήγαινε τον γιο του στο σχολείο.

Η μητέρα πριν φύγει το παιδί, του κρέμασε στον λαιμό το χρυσό σταυρουδάκι της βάφτισής του με τη χρυσή αλυσίδα, το

ΕΠΑΝΩ: Ο Καζαντζάκης με τον Αλμπερτ Σβόιτσερ και τη σύζυγο του Ελένη στην αλαστική πόλη Κολμάρ τον Αύγουστο του 1955. **ΑΠΕΝΑΝΤΙ:** Ο συγγραφέας με τον αγαπημένο φίλο του και μεταφραστή των έργων του Κίμωνα Φράιερ.

του, τα πάντα ήταν όπως τα είχε αφήσει. Μόνο η αυλή του σπιτιού του φαινόταν πιο μικρή, η πόλη δεν τον χωρούσε. Δεν είχε φίλους, οι γνωστοί του όλοι ο καθένας είχε αποσυρθεί στην προσωπική του ζωή, και αυτό τον έκανε να μην βγαίνει από το σπίτι· καθόταν μόνο κι έγραφε. Είναι η εποχή που πρωτοπαρουσιάζεται στα ελληνικά γράμματα. Όμως ο τόπος δεν τον χωράει, ούτε και σκέφτεται να δικηγορήσει στο Ηράκλειο, όπως ήταν ο κρυφός πόθος της μάνας του.

Έτσι μια μέρα παίρνει το θάρρος και λέει στον πατέρα του πως θα έφευγε. Εξάλλου ο χρόνος του δώρου δεν είχε τελειώσει. Ήθελε να πάει στην Ιταλία, για να γνωρίσει τις μεγάλες μορφές της Τέχνης και της Αναγέννησης.

Η μητέρα του μαρμάρωσε στο άκουσμα και αυτής της νέας φυγής και με κλάματα και παρακάλια του έλεγε: «Ως τότε θα φεύγεις και δεν θα σ' έχουμε

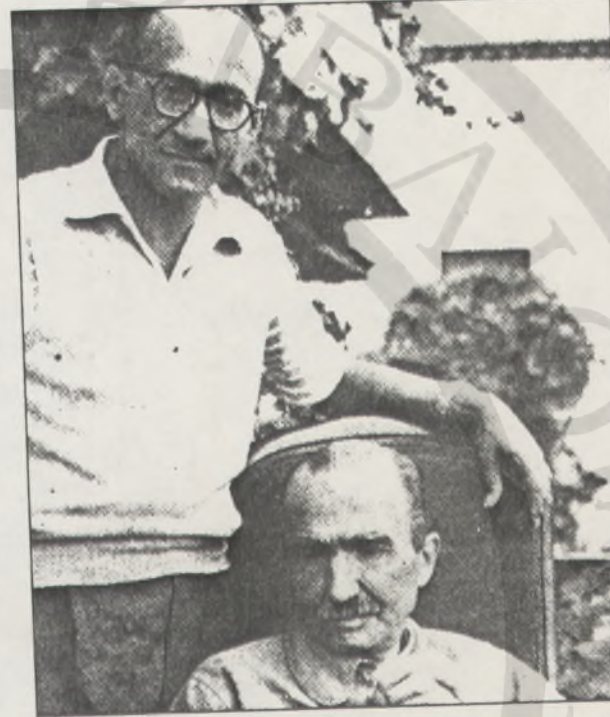
κοντά μας να σε χαιρόμαστε, ως πότε θα σ' αναζητώ μέρα και νύχτα μέσα στις κάμαρες και σ' όλο το σπίτι». Ο Νίκος θλιβόταν με τα παρακάλια της μητέρας του μα υπερίσχυε μέσα του ο νέος των 25 χρόνων, ο πολυδιαβασμένος, με την ατέρμονη φαντασία, χωρίς ερωτικές έγνοιες και δεσμούς. Έτσι έφυγε για την Ιταλία και φυσικά με την ευχή της μάνας του όσο κι αν αυτό το ταξίδι την πίκραινε.

Περνώντας ο Νίκος από πολιτεία σε πολιτεία και ρουφώντας ό,τι απλώνονταν μπροστά του, έφτιαχνε τη μαγιά που θα τον βοηθούσε να γράφει τα ωραιότερα ταξιδιωτικά του βιβλία.

Από την Ιταλία, που μάγεψε την ψυχή του, ο Καζαντζάκης πήγε στο Παρίσι για μεταπτυχιακές σπουδές. Παρακολούθησε μαθήματα από τον Ανρί Μπερξόν. Το 1909 επιστρέφει στην Ελλάδα και δημοσιεύει την επί υφηγεσία διατριβή του: *Ο Φρειδερίκος Νίτσε εν τη φιλοσο-*

φία του δικαίου και της πολιτείας. Επίσης δημοσιεύει μια μονόπρακτη τραγωδία. Τον ίδιο χρόνο κατεβαίνει στο Ηράκλειο και γνωρίζεται με τη Γαλάτεια Αλεξίου. Απελευθερωμένοι καθώς είναι και οι δύο από τις προκαταλήψεις περί ερωτικών δεσμών, δεν δυσκολεύονται να δημιουργήσουν μια ερωτική σχέση και να συζητήσουν. Το αυστηρό Ηράκλειο κατακρίνει τη συμπεριφορά και των δύο και εξοργίζει τους γονιούς του. Ο καπετάν Μιχάλης φτάνει στο σημείο να του κόψει το χρηματικό επίδομα που του έδινε. Έτσι μια αγεφύρωτη ρήξη δημιουργείται ανάμεσα στον πατέρα και τον γιο, αλλά λίγο και στη μητέρα, που και αυτή δεν έβλεπε με καλό μάτι τα ερωτικά καμώματα του Νίκου. Ασυμβίβαστος και υπερήφανος καθώς ήταν, φεύγει ο Νίκος από την Κρήτη και εγκαθίσταται με τη Γαλάτεια στην Αθήνα. Έβγαξε μόνος του τα προς το ζην κάνοντας μεταφράσεις και δημοσιογραφώντας. Τον επόμενο χρόνο, το 1911, το ζεύγος επιστρέφει στο Ηράκλειο όπου και παντρεύεται. Όμως οι σχέσεις του Νίκου με τον πατέρα του εξακολουθούν να είναι ψυχρές. Η μητέρα δεν μπορεί να συμβιβάσει πατέρα και γιο, όμως αυτή, όταν βρίσκει την ευκαιρία, επικοινωνεί μαζί του.

Μετά τον γάμο του, το νέο ζευγάρι Καζαντζάκη εγκαθίσταται οριστικά στην Αθήνα που είναι και το ορμητήριο του Νίκου για τις περιοδείες του στην Ελλάδα και τα ταξίδια του στο εξωτερικό, ενώ παράλληλα γράφει ασταμάτητα. Το 1921 ο Καζαντζάκης πηγαίνει στη Γερμανία, όπου δουλεύει την τραγωδία του, *Χριστός*. Στη συνέχεια πηγαίνει στη Βιέννη, στη Δρέσδη, στο Βερολίνο, Εκεί

γράφει την *Ασκητική* του. Το 1924 επιστρέφει πάλι στην Ελλάδα και γνωρίζεται με την Ελένη Σαμίου, τη μετέπειτα δεύτερη σύζυγό του. Από το 1922 οι σχέσεις του με τη Γαλάτεια βρίσκονται υπό διάλυση. Το 1926 παίρνει διαζύγιο. Τώρα αρχίζει μια νέα ζωή με την Ελένη στο πλευρό του, χωρίς να είναι ακόμη παντρεμένοι, ταξιδεύουν σε όλο τον κόσμο και παράλληλα γράφει εξαντλητικά. Το όνομά του τώρα είναι γνωστό σε όλη την Ευρώπη και τα βιβλία του μεταφράζονται σε όλες τις γλώσσες. Τα λόγια του πατέρα του: «Θέλω να γίνεις άνθρωπος», στριφογυρίζουν πολλές φορές στο μυαλό του και τώρα πια δεν παύει απ' όπου και να βρίσκεται να του γράφει. Όλη αυτή η αλληλογραφία με τους γονείς του βρι-

σκεται σήμερα στο «Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη» στους Βαρβάρους.

Το 1932 ο Νίκος Καζαντζάκης και η Ελένη Σαμίου βρίσκονται στο Παρίσι και εκεί ο μεγάλος συγγραφέας μαθαίνει ύστερα από πολλές μέρες με γράμμα του πατέρα του τον θάνατο της μητέρας του. «Ο Νίκος συγκλονίζεται με αυτή την ειδηση – θα μου πει η Ελένη Καζαντζάκη – ποτέ δεν τον είχα δει τόσο θλιμμένο τόσο απομονωμένο και σιωπηλό, που από τον χαρακτήρα του ήταν λιγόλογος. Έμεινε για μέρες κλεισμένος στο γραφείο του και δεν δεχόταν κανένα. Την αγία μητέρα του τη λάτρευε από παιδί».

Όμως μετά την πρώτη μπόρα και ύστερα από λίγους μήνες τον ίδιο χρόνο ήλθε και το άλλο θλιβερό μήνυμα. Η αδελφή του

του γράφει πως πέθανε και ο πατέρας τους. Ο καπετάν Μιχάλης ακολούθησε πολύ γρήγορα στον τάφο την πιστή του σύντροφο, την κυρία Μαριώγ. Και θα μου πει και γι' αυτό το άλλο δυσάρεστο γεγονός η Ελένη Καζαντζάκη: «Για τον πατέρα του δεν μπορώ να πω πως ο Νίκος είχε τις ίδιες αντιδράσεις. Λυπήθηκε για τον θάνατό του, μα φυσιολογικά, όχι όπως στη μητέρα του».

Εσείς, κυρία Καζαντζάκη τη ρωτώ, γνωρίσατε τους γονείς του Νίκου, αυτή την «αγία μάνα» και τον «πατέρα θεριό»;

«Όχι», μου απαντά «παρ' όλο που είχα πάει πολλές φορές στην Κρήτη με τον Νίκο δεν τους είχα γνωρίσει. Τις αδελφές του όμως, τ' ανίψια του, και τους άλλους του συγγενείς, τους γνώριζα όλους και είχα αγαθές σχέσεις μαζί τους».

Απ' αυτούς λοιπόν τους γονείς, αυτή την αγία μητέρα ήλθε στον κόσμο ο οικουμενικός συγγραφέας Νίκος Καζαντζάκης. Και να τι γράφει γι' αυτούς τους γονιούς στην *Αναφορά στον Γκρέκο*.

«Κυκλοφορούν κι οι δυο γονέοι στο αίμα μου, ο ένας άγριος, σκληρός, αγέλαστος, η μάνα μου τρυφερή, αγαθή, αγία· σε όλη μου τη ζωή τους κουβαλώ· κανένας τους δεν πέθανε. Όσο ζω θα ζουν κι αυτοί μέσα μου και θα μάχονται καθένας τους αντίθετα να κυβερνήσει τη σκέψη μου και την πράξη μου. Και σε όλη μου τη ζωή ετούτος είναι ο αγώνας μου: να τους φιλιώσω, να μου δώσει ο ένας τη δύναμή του, ο άλλος την τρυφεράδα του, κι η διχόνοια ανάμεσά τους που ξεσπάει ακατάπαυστα εντός μου, να γίνει στην καρδιά του γιου αρμονία».

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΝΤΑΝΟΥ